נתינה על פי הרמב"ם

* לקוח מתוך המאמר : שמונה דרגות של נתינה

למרות שהאסוסיאציה הראשונה העולה בראשנו כשאנו אומרים **'צדקה'** היא כסף, צדקה יכולה להגיע בצורות שונות. צדקה יכולה להיות נתינה בסיסית, כמו להציע למישהו טרמפ או לשאת את משאו הכבד של ידיד. צדקה יכולה גם ללבוש צורות "רוחניות" יותר – לעודד חבר השרוי בדיכאון או לחלוק את הידע והתובנות שלנו עם אדם אחר. תהא אשר תהא הצורה שהצדקה מופיעה בה, התורה רואה בשימור כבודו העצמי של המקבל חלק חשוב מאוד במצוות הצדקה. בהתאם לכך ניסח הרמב"ם (רבי משה בן מיימון, 1135–1204) רשימה שבה מפורטות שמונה רמות של נתינה התואמות את דרגות הרגישות של הנותן לצרכיו ולרגשותיו של המקבל.

רמה 8: לתת באי-רצון, בפרצוף חמוץ

אין ספק שעדיף לתת באי-רצון מאשר לא לתת כלל, ולכן צורת נתינה זו מקבלת את המקום השמיני ברשימתו של הרמב"ם. אך זוהי צורת הצדקה הנמוכה ביותר. יש אירוניה בכך שלצורת נתינה זו אופיינית אנוכיות מסוימת, שכן המניע שביסודה אינו איכפתיות או אהבה אמיתית, אלא רגש אשמה ("אני לא יכול להיות קמצן") או תחושת חובה ("אי-אפשר לתת לה לגווע ברעב"). צדקה אמיתית, לעומת זאת, מלווה בברכות ובמילים חמות.

רמה 7: לתת פחות משאתה יכול להרשות לעצמך, אך בנועם

התועלת שבתגובה ידידותית היא כה רבת עוצמה עד שהיא מוציאה את העוקץ ממתן תרומה קטנה. אפילו אם אינך מוכן להתחייב לסייע לצרכיו של האחר לפי רמתך הפיננסית, תוכל להביע עניין אמיתי ואמפתיה כלפי האדם שאתה מעניק לו את הצדקה. ביטוי כן של איכפתיות ושל דאגה יכול לספק את האדם מבחינה רגשית ולתת לו את הכוח להמשיך הלאה, אפילו אם אין בידיך או אם אינך מוכן לתת לו את מלוא מבוקשו.

רמה 6: לתת בנדיבות, אך רק לאחר שנתבקשת

אמנם עדיף להיות זה שיוזם, אך לפחות אל תפנה את גבך למי שניגש אליך בבקשת עזרה. לעולם לא תדע כמה קשה ומביך היה להם לפנות אליך בבקשת טובה, וכמה נואש הוא הצורך שלהם בכך שתשיב להם בנדיבות ובנעימות.

החברה שלנו נוטה לעודד אותנו לומר "לא" לדרישותיהם ולבקשותיהם של אחרים. גורמים לנו להרגיש כמו טפשים או "פרייארים" אם אנו מרשים לרחמינו להתעורר. ודאי שהתורה אינה גורסת שעלינו לוותר על כל גבולותינו האישיים ולתת לאחרים לנצל אותנו, אולם אם נהיה כנים עם עצמנו נוכל תמיד למצוא דרך להיענות לצרכיו של הזולת או להפנות אותו למישהו אחר שמסוגל לעזור לו.

רמה 5: לתת בטרם נתבקשת

למד לצפות מראש את צרכיהם של אחרים אף בטרם ייגשו אליך. אל תמתין שהם ישמיעו קריאה לעזרה בטרם תושיט להם יד. אל תגביל את מעורבותך למי שמוצאים חן בעיניך. חפש הזדמנויות שבהן תוכל לעזור באופן משמעותי.

רמה 4: המקבל מכיר את הנותן, אך הנותן אינו מכיר את המקבל

ברמות חמש עד שמונה, גם המקבל וגם הנותן מכירים איש את רעהו. כך שאפילו כאשר הנתינה נעשית מתוך רגישות מרבית ומתוך שמחה לעזור, נוצרת מערכת יחסים שיש בה יסוד של התנשאות: האגו של הנותן בא על סיפוקו, ואילו המקבל חש בושה ונחיתות בגלל תלותו בעזרה. לעומת זאת, ברמה הרביעית של מתן צדקה ברשימתו של הרמב"ם, הנתינה נעשית כך שמקבל העזרה יודע את זהותו של הנותן, אך הוא עצמו נשאר בעילום שם. במקרה זה הנותן נוהג בענווה רבה יותר, כיוון שהוא אינו יודע את זהותו של האדם שהוא נותן לו את עזרתו. ברם רגשותיו של המקבל עדיין נפגעו, שכן הוא יודע מי נתן לו את הצדקה.

רמה 3: הנותן מכיר את המקבל, אך המקבל לא מכיר את הנותן

ברמת צדקה זו – שהיא היפוכה של רמה 4 – האגו של הנותן מקבל קצת מרחב לביטוי עצמי. כיוון שהנותן מכיר את האדם המקבל את עזרתו יש מקום לתחושת עליונות מסוימת כלפי המקבל. אולם המקבל אינו יודע מי נתן לו את הצדקה, וכך נשמר כבודו העצמי.

(העובדה שרמה 3 גבוהה מרמה 4 היא הוכחה למימרה החסידית לפיה עלינו להביא בחשבון את טובתו של הזולת לפני שנחשוב על החסרונות שיש בכך עבורנו, וזאת בעניינים רוחניים וחומריים גם יחד "החסיד מוותר על טובתו שלו כדי להיטיב לאחרים". אמנם חשוב להימנע מאגו ומיוהרה בכל מקום שהדבר אפשרי, אך חשוב יותר להציל את כבודו של אדם אחר).

רמה 2: לתת בעילום שם, כך שהמקבל והנותן אינם מכירים איש את רעהו

לקבל צדקה בעילום שם – כששני הצדדים נשארים אנונימיים – מוציא את עיקר העוקץ מהחוויה של הצד המקבל. הרבה יותר טוב לתת סיוע בסתר, מתוך התמסרות כה שלמה לזולתנו עד שהאגו שלנו מתמזג בשלהם, שכן אז איש מן הצדדים אינו מרגיש שהוא בעמדה עליונה או נחותה.

וכך ייסדו הקהילות היהודיות בכל הדורות קרנות צדקה שאותן מנהלים בני אדם הניחנים ביושר ובדיסקרטיות מרביים, הפועלים בהתנדבות (בלי כל עמלה או רווח) כדי לאסוף צדקה ולחלק אותה לנזקקים בדרך המאפשרת את קיום מצוות מתן צדקה ברמה גבוהה זו.

רמה 1: לעזור למישהו להפוך למסוגל לקיים את עצמו

הצורך הבסיסי ביותר של האדם הוא לחוש שזקוקים לו ושהוא מוכשר ובעל יכולת. לכן צורת הצדקה הגבוהה ביותר היא לעזור לאדם למצוא עבודה או לעזור לו להתבסס בתחום העסקי. דרך פעולה זו משמרת את כבודו של המקבל, ובעת ובעונה אחת היא גם משנה אותו מאדם מקבל לאדם המסוגל לסייע לאחרים. בדומה לכך, אם אתה מצוי בעמדה שבה אתה יכול לייעץ לאדם אחר, חשוב לטעת באותו אדם ביטחון באשר ליכולתו למצוא פתרונות ללבטיו ואפילו להפוך בעצמו למקור עוצמה לאחרים.

חז"ל אומרים: "במידה שאדם מודד מודדין לו" (כלומר, האדם מקבל במידה שבה הוא נותן לאחרים). במהלך חיינו אנו עומדים בפני סיטואציות רבות שבהן אנו תלויים בטוב לבם ובנדיבותם של אחרים כדי להצליח לעבור זמנים קשים. לעתים קרובות הדרך שבה אנו מושיטים עזרה לאחרים בעת שהמזל משחק לנו, תכריע בשאלה כיצד ישחק לנו מזלנו בעת צרה.

צדקה היא למעשה תהליך מחזורי: בסופו של דבר המתנות שאנו מעניקים לאחרים ישובו אלינו. יתר על כן, אלוקים מאזין בתשומת לב למעשי טוב הלב והנדיבות שלנו. מעשי הנתינה שלנו מהוות תמריץ לברכות אלוקים ליפול על ראשי כולנו, הנותנים והמקבלים כאחד.